

بررسی نقش و جایگاه هیأت‌های اجرایی در انتخابات

محمد مهاجری^۱

چکیده:

هیأت‌های اجرایی انتخابات امروزه نقش بنیادین و اصولی‌ای را در فرآیند انتخابات بر عهده دارند و فرآیند انتخاب‌کنندگی و انتخاب‌شوندگی به کلی تحت تأثیر این نهادها است. تبیین نقش و جایگاه هیأت‌های اجرایی در گرو، تشریح ترکیب و ساختار این هیأت‌ها و بررسی وظایف و اختیارات این هیأت‌ها می‌باشد که در اکثر موارد محدود به امور اجرایی هستند. لیکن در قانون انتخابات شوراهای اسلامی بر خلاف قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی و ریاست جمهوری اختیاراتی وسیع‌تر به این نهادها داده شده است. اقتدار فرا اجرایی این هیأت‌ها نقش و جایگاه و اهمیت آن‌ها را دو چندان می‌نماید در این پژوهش به جزئیات این وظایف و اختیارات می‌پردازیم.

کلمات کلیدی: هیأت اجرایی، انتخابات، ترکیب و ساختار، وظایف هیأت‌های اجرایی، اختیارات هیأت‌های اجرایی.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق عمومی، دانشگاه شهید بهشتی: Mohajer_law@yahoo.com

مقدمه

«با عمومیت یافتن حق رأی به همگان، انتخابات به عنوان یکی از مهم‌ترین جلوه‌های زندگی سیاسی در عصر حاضر جلوه‌گر شد.»^۱ نقش و جایگاه انتخابات در جهان امروز و تأثیر بر مفهوم دموکراسی امری انکار ناپذیر است. انتخابات لزومی ندارد که دموکراسی را در نهان خویش گنجانیده باشد چه بسیار دیکتاتورهایی که با اکثریت قاطع آرا برنده‌ی انتخابات می‌شدند. لیکن همگان آگاه بودند که چنین فرآیندی، کاملاً ساختگی و صوری است. لذا دموکراسی بایستی در دل انتخابات نهادینه گردد تا انتخابات در اصطلاح همگام با دموکراسی، مردم سالارانه محسوب شود.

در جهت گیری‌های انتخاباتی یکی از دو موضوع بسیار مهم در انتخابات مسأله‌ی نظارت بر انتخابات و مسأله‌ی نقش هیأت‌های اجرایی بر فرآیند انتخابات است. فرآیند نظارت استصوابی مقوله‌ای است که شورای نگهبان^۲ بر دوش می‌کشد ولی گروه‌های دیگر در فرآیند انتخابات بی‌تأثیر نیستند. لذا بررسی نقش و جایگاه هیأت‌های اجرایی انتخابات امری ضروری و لازم است.

پیرامون این مقوله و موضوع تاکنون کتابی مفصل و جداگانه یافت نشده است و به نیکی به جزئیات این موضوع پرداخته نشده است. فصل چهارم هر دو قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی^۳ و قانون انتخابات ریاست جمهوری^۴ به مقوله‌ی هیأت اجرایی پرداخته‌اند و جزئیات دقیق این مطلب را بیان نموده‌اند.

^۱ ایوبی، حجت‌الله، اکثریت چگونه حکومت می‌کنند؟، انتشارات سروش - چاپ دوم - ۱۳۸۲، ص ۱.

^۲ gurdiane council

^۳ مصوب سال ۱۳۷۸.

^۴ مصوب سال ۱۳۶۴.

از روی دیگر از مهم‌ترین قوانین انتخاباتی ایران، قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران^۱ نیز در بخش مجزا و جداگانه به مقوله‌ی هیأت‌های اجرایی انتخابات و وظایف آن‌ها پرداخته است.

شاکله‌ی مقاله‌ی ما را نیز همین قوانین انتخاباتی تشکیل می‌دهند زیرا اساساً راجع به هیأت‌های اجرایی انتخابات کتب و مقاله‌ای به آن صورت در دست نیست و با جستجوی کوتاه می‌توان به این مطلب پی برد که پیرامون این نهاد و ساختار بسیار کم مطلب موجود است و برخی کتب نیز به صرف ارجاع به مواد خود قانون اکتفا نموده و از تشریح این ساختار و ساز و کار خودداری نموده‌اند.

در این پژوهش به هیأت‌های اجرایی و جایگاه و نقش آن‌ها می‌پردازیم، امید است با مطالعه‌ی این مطلب اندیشه‌ها راجع هیأت‌های اجرایی تغییر نماید و مطالب علمی و پژوهشی راجع به این ساختار افزایش یابد.

۱- معرفی هیأت‌های اجرایی انتخابات

هیأت‌های اجرایی انتخابات، هیأت‌هایی هستند که امر اجرای انتخابات را بر دوش می‌کشند و مطابق متن قانون مسئول صحت انتخابات و اجرای صحیح انتخابات در حوزه‌ی انتخابیه خود می‌باشند،^۲ در کنار مسأله‌ی نظارت بر انتخابات، پرداختن به مسأله‌ی اجرای انتخابات امری واجب و حیاتی می‌نماید.

از همین روی است که قانون انتخابات ریاست جمهوری اشاره می‌کند: «کلیه‌ی امور انتخاب بخش مرکزی را هیأت اجرایی شهرستان انجام می‌دهد»^۳ در قانون انتخابات شوراها نیز در ماده‌ی ۴۲ مطلبی مشابه ماده‌ی ۴۲ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی آمده است و هیأت‌های اجرایی انتخابات را مسئول امور انتخابات کشور دانسته است، همان گونه که

^۱ مصوب سال ۱۳۷۵.

^۲ ماده‌ی ۴۲ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی.

^۳ ماده‌ی ۴۹ قانون انتخابات ریاست جمهوری.

بدیهی است هیأت‌های اجرایی انتخابات امر اجرای صحیح انتخابات را بر عهده دارند و این بداعت دلیلی بر سادگی مطلب نیست؛ زیرا وظیفه‌ی سنگین اجرای انتخابات در این سال‌ها بسیار مورد توجه بوده است و در بازه‌های زمانی گوناگون این هیأت‌ها نقش بنیادین خویش را ایفا نموده‌اند و تأثیری بس شگرف را بر پیکره‌ی انتخابات گوناگون این نظام حقوقی - سیاسی وارد آورده‌اند.

تعیین محل اخذ رأی و شعب ثابت و سیار و رسیدگی به شکایات و رسیدگی به امور اجرایی و نظام انتخاباتی و استعلام از شرایط انتخاب شونده‌گان و بررسی شرایط انتخاب کنندگان و بسیاری دیگر از امور به صورت کلی و جامع کار ویژه‌های نهاد هیأت‌های اجرایی در انتخابات است.

نقش و جایگاه هیأت‌های اجرایی انتخابات امری بس مهم و حساس است. چرا که نهادی‌ترین امورات انتخابات بر دوش این هیأت‌ها است و لذا اهمیت این هیأت‌ها در مقوله‌ی انتخابات امری غیر قابل انکار است.

۲- ترکیب و ساختار هیأت‌های اجرایی انتخابات

در تئوری و علاوه‌ی بر آن در بحث پرکنتیکال نیز هیأت‌های اجرایی می‌بایست نهادی عمدتاً مردمی^۱ باشند و البته ترکیب آنها با مقامات و مسئولین کشوری و محلی امری ضروری است؛ زیرا به هر حال می‌بایستی دولت و مردم دست به دست یکدیگر بدهند و فرآیند انتخابات را به نیکی اجرا نمایند.

«بلافاصله پس از دستور شروع انتخابات از سوی وزارت کشور، فرماندار یا بخشدار مرکز ... دستور تشکیل هیأت‌های اجرایی حوزه‌های فرعی ... را صادر نموده و خود موظف است ظرف شش روز در مرکز حوزه‌ی انتخابیه، هیأت اجرایی انتخابات را با حضور هیأت نظارت شورای نگهبان به ریاست خود و عضویت رئیس ثبت احوال مرکز حوزه‌ی انتخابیه و نه نفر

^۱ قانون انتخابات مجری شورای اسلامی، ماده‌ی ۳۱.

معتمدین ... تشکیل دهد.^۱ ترکیب و شاکله‌ی هیأت‌های اجرایی در انتخابات مجلس شورای اسلامی اجمالاً بدین صورت است:

- ۱- فرماندار یا بخشدار مرکز حوزه‌ی انتخابیه (رئیس هیأت اجرایی)
- ۲- هیأت نظارت شورای نگهبان
- ۳- رئیس ثبت احوال مرکز حوزه‌ی انتخابیه
- ۴- ۹ نفر معتمدین (که طریق انتخاب آنها در ماده‌ی ۳۲ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی معین شده است).

لذا همان‌گونه که پیش‌تر اشاره گردید ترکیب هیأت اجرایی مردمی است و عضویت ۹ نفر از معتمدین در این هیأت‌ها خود گواهی بر این موضوع می‌باشد. در قانون انتخابات ریاست جمهوری ترکیبی مشابه با اندکی تفاوت پیش‌بینی گردیده است:

- ۱- فرماندار (رئیس هیأت اجرایی شهرستان)
- ۲- رئیس ثبت احوال
- ۳- رئیس دادگستری یا نمایندگان رئیس دادگستری و دادستان که دارای پایه‌ی قضایی می‌باشند.

۴- ۹ نفر از معتمدین^۲
 در این قانون نیز معتمدین و فرماندار و رئیس ثبت همچون قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی عنوان شده‌اند؛ ولی رئیس دادگستری یا نمایندگان و ... مازاد بر قانون مجلس در اینجا ذکر گردیده است که در واقع نقش دولت را در این فرآیند اندکی پررنگ‌تر می‌نماید.

^۱ همان ماده‌ی ۳۱.

^۲ ماده‌ی ۳۸ از قانون انتخابات ریاست جمهوری.

ترتیب انتخاب معتمدین در ماده‌ی ۳۹ قانون انتخابات ریاست جمهوری ذکر گردیده است.

نکته‌ی شایان توجه آن است که در این ماده اشاره‌ای به هیأت نظارت شورای نگهبان نشده است حال آن که در قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی اشاره به حضور این هیأت در هیأت‌های اجرایی شده بود و خوب این مسأله مطرح می‌گردد که بالاخره هیأت نظارت شورای نگهبان فی الواقع چه نقشی را دارا است آیا در ترکیب هیأت‌های اجرایی حضور دارد یا نقشی تکمیل کننده و نظارتی دارد؟

پاسخ این سوال متعاقباً ذکر خواهد شد، با توجه به قانون انتخابات شوراها و قسمت هیأت اجرایی و وظایف آن‌ها و ماده‌ی ۳۲ همین قانون می‌توان ترکیب هیأت اجرایی را استخراج نمود. در این قانون ذکر گردیده است که: «هیأت اجرایی شهرستان، به ریاست فرماندار و عضویت رئیس اداره‌ی ثبت احوال، رئیس اداره‌ی آموزش و پرورش و هفت نفر از معتمدان محدوده شهرستان تشکیل می‌شود.

ترکیب این هیأت بدین صورت است:

۱- فرماندار

۲- رئیس اداره‌ی ثبت احوال

۳- رئیس اداره‌ی آموزش و پرورش

۴- هفت نفر معتمدان (ترتیب انتخاب معتمدان در تبصره‌ی همین ماده ذکر شده است.)

وجوه اشتراک سه قانون اصلی انتخابات نشان می‌دهد که غالب اعضای هیأت‌ها را معتمدین تشکیل می‌دهند و ترکیب اعضای دولتی یا حکومتی نیز متغیر است و رئیس اداره‌ی ثبت احوال و فرماندار در همگی ثابت است ولی در یک قسمت رئیس دادگستری عضو این هیأت‌ها است و در قانون اخیر رئیس اداره‌ی آموزش و پرورش و در قانون انتخابات مجلس هم که تعداد اعضای دولتی حداقلی هستند.

از روی دیگر می‌توان گفت در قانون انتخابات شوراها تعداد معتمدین ۷ نفر است که از دو قانون دیگر کم‌تر است.

تفاوت دیگر آن که در قانون انتخابات مجلس رئیس هیأت اجرایی انتخابات گاهی فرماندار یا بخشدار ذکر گردیده است. این در حالی است که در دو قانون دیگر، هیأت‌های اجرایی به دستور فرماندار است که تشکیل می‌گردند.

نکته‌ی دیگر آن است که در ترکیب معتمدین هیأت اجرایی نیز مثلاً مطابق قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی در شهرستان و بخش‌هایی به شورای اسلامی شهرستان و بخش تشکیل شده است؛ می‌بایست یک نفر از اعضای شورا و به انتخاب شورا، یکی از ۹ نفر معتمدین مذکور در قانون باشد.^۱

اعضای هیأت‌های اجرایی نیز مطابق ماده‌ی ۳۲ همین قانون بایستی دارای ایمان و التزام عملی به اسلام و قانون اساسی و حُسن شهرت و سواد خواندن و نوشتن بوده و از عوامل مؤثری در تحکیم رژیم سابق و وابسته به گروه‌های غیر قانونی نباشد.

شرط عضویت یکی از اعضای شورای شهرستان یا بخش در قانون انتخابات ریاست جمهوری در تبصره‌ی ماده‌ی ۳۸ منعکس شده است.

پاسخ سوال عضویت اعضای شورای نگهبان در هیأت‌های اجرایی انتخابات مجلس شورای اسلامی با توجه به ماده‌ی ۳۳ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی منفی است. در این ماده اشاره می‌گردد که اعضای هیأت‌های اجرایی و ناظرین شورای نگهبان و ظاهر در این مسأله است که شورای نگهبان صرفاً به هنگام تشکیل حضور دارد و مثلاً همان طور که برای تشکیل جلسات اکثریت خاصی مثلاً دو سوم و ... ضروری است این ناظرین در این اکثریت اثری ندارند و می‌توان اشعار داشت که به علت لزوم همکاری هیأت نظارت شورای نگهبان با هیأت اجرایی انتخابات مقصود قانونگذار صرف حضور و همکاری و تعاملات بیشتر بوده است.

یکی از اساتید برجسته حقوق عمومی اشاره می‌کنند: «هیأت اجرایی در حضور هیأت نظارت (شورای نگهبان) تشکیل می‌گردد، معتمدین محلی با تأیید هیأت نظارت شورای

^۱ تبصره‌ی ماده ۳۱ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی.

نگهبان دعوت می‌شوند و افراد مذکور، معتمدین عضو هیأت اجرایی را در حضور آن هیأت انتخاب می‌نمایند.^۱

۳- وظایف هیأت‌های اجرایی انتخابات

۳-۱- تشکیل جلسه و تبیین تعداد و محل استقرار شعب ثبت نام و اخذ رأی

ماده‌ی ۳۶ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی اشاره می‌کند: «هیأت‌های اجرایی ... بلافاصله پس از انتخاب معتمدین تشکیل جلسه داده و تعداد و محل استقرار شعب ثبت نام و اخذ رأی را تبیین نمود.»

ماده‌ی ۴۳ قانون انتخابات ریاست جمهوری نیز همین عبارت را به کار برده است.

ماده‌ی ۳۹ قانون انتخابات شوراها نیز تعابیری کاملاً مشابه را به کار برده است.

۳-۲- انتشار آگهی انتخابات

مطابق ماده‌ی ۳۸ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی پس از تشکیل جلسات و برخی فعالیت‌های تکمیلی هیأت اجرایی نه روز قبل از روز اخذ رأی مبادرت به انتشار آگهی انتخابات حاوی تاریخ برگزاری انتخابات، ساعات اخذ رأی، شرایط انتخاب کنندگان، جرایم و تخلفات و مقررات جزایی و محل شعب ثبت نام و اخذ رأی در سراسر حوزه انتخابیه می‌نماید.

ماده‌ی ۴۵ قانون انتخابات ریاست جمهوری نیز همین تعابیر را استفاده نموده است و محتویات این آگهی انتخابات نیز یکسان است. همچنین ماده‌ی ۳۹ قانون انتخابات شوراها نیز عیناً همین عبارات را به کار برده است و محتویات این آگهی نیز با قوانین انتخاباتی دیگر یکسان است.

^۱ هاشمی، سید محمد، حقوق اساسی و نهادهای سیاسی، جلد دوم، انتشارات میزان، زمستان ۸۹، ص ۲۶۵.

۳-۳- صحت جریان انتخابات

برخی از حقوق‌دانان عمومی اشاره می‌کنند که هیأت‌های اجرایی انتخابات به خصوص راجع به انتخابات شوراهای دو وظیفه‌ی اصلی بر عهده دارند و آن بررسی صلاحیت افراد نامزد است و دیگری همین عنوان ما که هیأت اجرایی را به شکل عام مسئول برگزاری انتخاب بر می‌شمارند^۱ و این هیأت‌ها را مسئول صحت انتخابات می‌دانند. لذا در قانون نیز در ماده‌ی ۴۲ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی همین مسأله تذکر داده شده است.

در قانون انتخابات ریاست جمهوری به مسأله‌ی مذکور اشاره‌ای صریح نشده است، لیکن از محتوای وظایف و اختیارات و تدابیر در نظر گرفته شد، می‌تواند همین وظیفه را استنباط نمود.

از سوی دیگر ماده‌ی ۴۲ قانون انتخابات شوراهای نیز به مسأله‌ی وظیفه‌ی صحت جریان انتخابات و مسئولیت برگزاری آن اشاره می‌نماید.

۳-۴- تشکیل هیأت اجرایی انتخابات در خارج از کشور

در قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی این موضوع پیش بینی نشده است که چنانچه افرادی خارج از کشور باشند چه تدابیر اندیشیده می‌شود و آیا وظیفه‌ای برای هیأت اجرایی هست یا خیر؟

لیکن اختیار مذکور در ماده‌ی ۴۴ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی که در بخش «اختیارات هیأت‌های اجرایی انتخابات» خواهد آمد ضمناً این اختیار را می‌دهد که برای مناطقی مانند کشورهای دیگر شعب اخذ رأی سیار ایجاد گردد؛ لیکن این مسأله یک اختیار است و تکلیف و وظیفه به حساب نمی‌آید؛ در حالی که به نظر می‌رسد می‌بایست این مسأله امری اجباری و تکلیفی باشد به همان صورتی که در قانون انتخابات ریاست جمهوری در ماده‌ی ۵۳ اشاره شده است که: «در سفارتخانه‌ها و یا کنسولگری و نمایندگی سیاسی ایران در

^۱ استوار سنگری، کورش و امامی، محمد، حقوق اداری، جلد اول، انتشارات میزان، چاپ ۱۲، ص ۱۱۲.

خارج از کشور هیأت اجرایی ... به ریاست سفیر و یا سر کنسول و یا عالی‌ترین مقام نمایندگی سیاسی و عضویت سه نفر از کارمندان ارشد سفارتخانه یا کنسولگری و با نمایندگی سیاسی و پنج نفر از ایرانیان مؤمن به انقلاب اسلامی مقیم آن کشور انتخاب و به دعوت سفیر و ... تشکیل می‌گردد.»

آن چه واضح است فوق ترکیبی استثنایی و فوق العاده است به این دلیل در قسمت ترکیب از این اشخاص نامی به میان نیامد، نکته‌ی قابل توجه آن که ماده‌ی ۴۴ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی صرف یک اختیار است و ضمناً این تدبیر یک «صندوق سیار است و نه یک هیأت اجرایی مانند آنچه که در ماده‌ی ۵۳ قانون انتخابات ریاست جمهوری آمده است.

۳-۵- بررسی صلاحیت داوطلبان و استعلام وضعیت

ماده‌ی ۴۷ قانون انتخابات شوراها اشاره می‌کند که: «هیأت‌های اجرایی ... موظفاند ظرف مدت هفت روز به صلاحیت داوطلبان رسیدگی و نتیجه را اعلام نمایند.» در قانون انتخابات ریاست جمهوری از مسأله‌ی صلاحیت مسأله‌ای عنوان نگردیده است و این به دلیل آن است که بدیهی است تأیید صلاحیت کاندیداهای ریاست جمهوری بر عهده شورای نگهبان است و نیازی به هیأت اجرایی وجود ندارد. راجع به انتخابات مجلس شورای اسلامی نیز وضع به همین منوال است و تأیید صلاحیت انتخاب شونده‌گان بر دوش هیأت‌های اجرایی نیست. ضمناً استعلام وضعیت نامزدها از نهادها و ارگان‌های گوناگون وظیفه‌ای است که بر دوش هیأت‌های اجرایی انتخابات نهاد شده است.

۳-۶- رسیدگی به شکایات انتخاب شونده‌گان و انتخاب کنندگان

در قانون انتخابات ریاست جمهوری نیز به مسأله‌ی شکایت توسط انتخاب کنندگان و انتخاب شدگان اشاره نشده است و رسیدگی به این شکایات بر عهده‌ی هیأت‌های اجرایی نیست.

در بحث قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی نیز وضع به همین منوال است، لیکن در قانون انتخابات شوراها به مسأله‌ی رسیدگی به شکایات اشاره شده است، ابتدا راجع به اعتراض انتخاب شونده‌گان نسبت به رد صلاحیت خود اشاره می‌شود:

«داوطلبان شرکت در انتخابات شوراها‌ی اسلامی روستا و شهر که صلاحیت آنان در هیأت اجرایی رد شده است می‌توانند ظرف مدت چهار روز از تاریخ اعلام اسامی نامزدهای انتخاباتی شکایت خود را به ترتیب داوطلبان شوراها‌ی اسلامی روستا به هیأت نظارت شهرستان و داوطلبان شورای اسلامی به هیأت نظارت استان تسلیم نمایند.»^۱

به علاوه در ماده‌ی ۵۲ نیز به وظیفه‌ی رسیدگی به شکایات‌های انتخاب کنندگان اشاره می‌گردد که امری است که در صورت اجرایی شدن به صورت کامل سلامت امر انتخابات را تضمین می‌نماید.

در این ماده اشاره می‌گردد: «هیأت‌های اجرایی موظف‌اند از تاریخ اعلام نهایی صلاحیت داوطلبان تا دو روز پس از اعلام نتیجه اخذ رأی انتخابات شکایت واصله را بپذیرند از تاریخ دریافت شکایات ظرف مدت پنج روز در جلسه مشترک هیأت اجرایی و هیأت نظارت به آن‌ها رسیدگی و اخذ تصمیم نمایند.»

شایان توجه و تذکر است که امر رسیدگی به شکایات مسأله‌ای است که چنانچه برای هیأت‌های اجرایی انتخابات پیش‌بینی شده باشد موجب قدرت این نهاد می‌شود و طبیعتاً نقش هیأت‌های اجرایی را در برگزاری انتخابات بسیار تقویت می‌نماید، امری که راجع به انتخابات شوراها پیش‌بینی شده است و همان‌طور که در پایان مقاله اشاره خواهیم نمود، در

^۱ تبصره‌ی ۱ ماده‌ی ۵۰ قانون انتخابات شوراها.

میان هیأت‌های اجرایی موجود هیأت‌های اجرایی انتخابات شوراهای بیشترین نقش و قدرت در میان این هیأت‌ها دارا هستند.

۳-۷- رعایت بی‌طرفی کامل

امری که در ماده‌ی ۵۰ قانون انتخابات شوراهای به چشم می‌خورد و در قوانین انتخاباتی دیگر چندان به این امر توجهی نگردیده است. مسأله‌ی رعایت بی‌طرفی کامل هیأت‌های اجرایی انتخابات است که آن‌ها را موظف نموده تا در انجام وظایف خود بی‌طرفی کامل را رعایت نمایند و در صورت عدم رعایت نیز ضمانت اجرا (سانکسیون^۱) آن را پیش‌بینی نموده است و آن هم انحلال هیأت اجرایی در صورت ضرورت و یا تعویض افراد است که پیشگیری می‌نماید از جانبداری و تبعیض و بی‌انصافی و بسیاری از آفت‌های فرآیند انتخابات که در سراسر نظام‌های حقوقی نیز به چشم می‌خورد.

رعایت عدالت و بی‌طرفی در تمامی امور و بالاخص انتخابات بسیار حائز اهمیت است و همین مسأله قانونگذار قانون انتخابات شوراهای را بر آن وا داشته است تا این مسأله را پیش‌بینی و سانکسیون آن را نیز مقرر نماید تا امر سلامت انتخابات^۲ مورد خدشه قرار نگیرد و امر انتخابات با نهایت توجه و دقت و وسواس عمل صورت پذیرد.

۴- اختیارات هیأت‌های اجرایی انتخابات

۴-۱- ایجاد صندوق‌های سیار

ماده‌ی ۴۴ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی این وضعیت را پیش‌بینی نموده است. امری که امروزه شاید زیاد استفاده گردد و البته این روش طرفداران و علاقمندان و از سوی

¹ Sanction

² The safety of elections

دیگر مخالفان خود را دارد؛ لیکن در قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی این امر بدین شرح پیش‌بینی گردیده است.

«هیأت اجرایی ... با تصویب هیأت اجرایی مرکز حوزه انتخابیه می‌تواند برای مناطق صعب العبور و کوهستانی و مسافت‌های دور و نقاطی که تأسیس شعب ثابت اخذ رأی مقدور نیست، شعب اخذ رأی سیار تشکیل دهد.»

در قانون انتخابات ریاست جمهوری ماده‌ی ۵۰ نیز به همین مفاهیم و تعبیر اشاره گردیده است و صندوق‌های سیار پیش‌بینی شده است.

در قانون انتخابات شوراها مسأله‌ی صندوق‌های سیار پیش‌بینی شده است. و ماده‌ی ۴۳ به این مقوله و مسأله می‌پردازد.

۴-۲- تغییر محل شعب ثبت نام و اخذ رأی

«تغییر» محل ثبت نام و اخذ رأی مندرج در آگهی انتخابات غیر قابل تغییر است مگر این که دائر نمودن شعبه و یا ادامه کار آن در محل اعلام شده قبلی، به علت حوادث غیر مترقبه یا هر علت دیگری مقدور نباشد. که در این صورت مراتب تغییر شعبه ثبت نام و اخذ رأی توسط هیأت اجرایی و ناظران شورای نگهبان با ذکر علت، صورتجلسه شده و شعبه ثبت نام و اخذ رأی جدید در کوتاه‌ترین فاصله نسبت به شعبه سابق به نحوی دایر خواهد شد که خللی در مراجع رأی‌دهندگان و تشخیص محل شعبه ایجاد نشود و تبدیل شعبه باید به اطلاع مردم محل برسد.^۱

این مسأله را هم می‌توان وظیفه برشمرد و هم اختیار منتها از نگاهی متفاوت و با این نگاه که هرگاه آن شرایط محقق گردد هیأت‌های اجرایی موظف هستند محل شعب و اخذ رأی را تغییر دهند این مسأله نوعی وظیفه محسوب می‌گردد؛ لیکن از سوی دیگر که نظر ما

^۱ تبصره‌ی ۲ ماده‌ی ۴۰ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی.

نیز همین است آن است که چون به هر حال تشخیص عدم امکان بقای صندوق قبلی با هیأت است این مسأله را می‌توان نوعی صلاحیت اختیاری عنوان گذاشت.

همین مطلب عیناً در تبصره‌ی ۲ ماده‌ی ۴۷ قانون انتخابات ریاست جمهوری ذکر گردیده است و ضمناً اطلاع‌رسانی محل اخذ رأی و شعب به مردم امری ضروری است. در قانون انتخابات شوراها به مسأله‌ی تغییر محل شعبه و اخذ رأی اشاره‌ای به صریح نشده است، لیکن با توجه به ماده‌ی ۴۳ این قانون که شعب سیار را پیش‌بینی نموده است استفاده نمود و گفت که در این مواقع لازم است که شعب سیار استفاده شود زیرا در همین ماده اشاره شده است که این شعب سیار می‌بایست در موارد لازم تشکیل شوند و طبعاً این مسأله از ضروری‌ترین ضروریات است.

نتیجه گیری

در پایان این نگاره به این موضوع می‌رسیم که نقش و جایگاه هیأت‌های اجرایی انتخاباتی وابسته و در گرو وظایف و اختیاراتی است که این نهادها بر عهده دارند و یا از اختیار اعمال آن برخوردار هستند. در جمهوری اسلامی ایران مقوله‌ی اجرای انتخابات به این هیأت‌ها واگذار گردیده است، اما در قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی و همچنین در قانون انتخابات ریاست جمهوری وظایف و اختیارات این هیأت‌چندان وسیع نیست و آن هم به خاطر همکاری شورای نگهبان با هیأت‌های اجرایی در امر انتخابات است، البته با توجه به وظیفه‌ی نظارتی شورای نگهبان در این حیطة به صورت عام و کلی این شورا در تمام انتخابات دخالت دارد. لیکن در قانون انتخابات شوراها مسأله‌ی رسیدگی به شکایات و مسأله‌ی بررسی صلاحیت‌های داوطلبان و برخی دیگر از وظایف و اختیارات این هیأت‌ها را وسیع و گسترده‌تر می‌نماید تا به قدر کافی بر فرآیند انتخابات تأثیرگذار باشند و این مطلب از یک نگاه مثبت است که فرآیند انتخابات بر دوش یک نهادی با ترکیبی تقریباً مردمی و این چنینی است؛ البته نه به صورت کامل ولی به هر حال به صورت وسیع و از نگاه دیگر این

مسأله منفی است که هیأت‌های اجرایی فراتر از امر اجرا واقع می‌شوند لذا با این رویکرد می‌توان اشعار داشت که «هیأت‌های اجرایی انتخابات» در جمهوری اسلامی ایران هنوز در برخی مواقع از قدرت کمی برخوردار هستند و از روی دیگر هم می‌توان اظهار داشت که در قانون انتخابات شوراها نیز اختیارات هیأت‌ها وسیع است و این مطلب دو بُعدی بودن مسأله‌ی قدرت هیأت‌ها را می‌رساند که در برخی قوانین قدرت کافی را دارا هستند و در برخی قوانین این صلاحیت‌ها اعم از تکلیفی و اختیاری در محدوده‌ی امر اجرایی است.

در پایان می‌توان اظهار داشت که هیأت اجرایی انتخابات شوراها در جمهوری اسلامی ایران نقش و جایگاهی مطلوب و قدرتمند را داراست به گونه‌ای که مقوله‌ی صلاحیت‌ها و رسیدگی به شکایت‌ها نیز بر عهده‌ی همین هیأت‌ها است، لیکن در قوانین دیگر، همچون قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی و قانون انتخابات ریاست جمهوری به نظر می‌رسد شایسته است اندکی مشارکت این هیأت‌ها در فرآیند انتخابات افزایش یابد.

در ساختار نظام انتخاباتی ایران، هیأت‌های اجرایی به نیکی پیش‌بینی شده است و وظایف و اختیارات آن‌ها نیز مشخص شده است، امید است که هیأت‌های اجرایی در فرآیند انتخابات در سال‌های مختلف و در آینده بتوانند به نیکی انجام وظیفه نمایند و مسأله‌ی سلامت انتخابات و دموکراسی را بیش از پیش تضمین نمایند.

فهرست منابع

- ایوبی، حجت الله، اکثریت چگونه حکومت می‌کنند؟، انتشارات سروش، چاپ دوم، ۱۳۸۲.
- استوار سنگری، کورش و امامی، محمد، حقوق اداری، جلد اول، انتشارات میزان، چاپ ۱۲، ص ۱۱۲.
- قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، مصوب سال ۱۳۷۸.
- قانون انتخابات ریاست جمهوری، مصوب سال ۱۳۶۴.
- قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب سال ۱۳۷۵.
- هاشمی، سید محمد، حقوق اساسی و نهادهای سیاسی، جلد دوم، انتشارات میزان، زمستان ۸۹.